

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/83>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ ПРИ ВІДБИРАННІ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ, ПРОВЕДЕННІ ОСВІДУВАННЯ ТА ЕКСГУМАЦІЇ

PROBLEMATIC ISSUES OF ENSURING THE RIGHT TO FREEDOM OF THOUGHT AND RELIGION DURING OBTAINING OF BIOLOGICAL SAMPLES, EXAMINATION AND EXHUMATION

*Аббасова Д.Л., аспірантка кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

*Тітко І.А., д. ю. н., професор,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Статтю присвячено дослідженню проблематики забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання при відбиранні біологічних зразків, проведенні освідування та ексгумації. Доведено законодавчу «незахищеність» права на свободу світогляду і віросповідання при здійсненні кримінального процесуального доказування. Це зумовлено відсутністю у КПК України норм, які б зобов'язували враховувати релігійні переконання учасників кримінального провадження під час проведення слідчих дій. На прикладах судової практики розглянуто морально-етичні дилеми, які виникають у результаті конкуренції релігійних приписів і норм права.

Проаналізовано підходи до можливості застосування процесуального примусу при відбиранні біологічних зразків у осіб, релігійні переконання яких не узгоджуються із проведенням слідчої дії. Окреслено релігійно-етичну проблематику проведення освідування. Особливу увагу приділено процесуальному порядку огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією. Обґрунтовано більший рівень «вразливості» права на свободу світогляду і віросповідання при проведенні цієї слідчої дії у порівнянні з відбиранням біологічних зразків для експертизи та освідуванням. Розглянуто підходи, запропоновані у кримінальному процесуальному законодавстві зарубіжних країн.

Авторами наведено пропозиції для вдосконалення вітчизняного законодавства та оптимізації правозастосовної практики у питаннях забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання при здійсненні кримінального процесуального доказування: 1) «релігійний імунітет» учасників кримінального провадження від участі у слідчих діях (відбирання біологічних зразків, проведення освідування та ексгумації) не допускається; 2) критерії обмеження права на свободу світогляду і віросповідання: відповідність слідчої дії її меті; виконання завдань кримінального провадження; неможливість встановити обставини кримінального правопорушення в інший спосіб; 3) гарантії забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання при проведенні слідчих дій, зокрема, обов'язок враховувати релігійні переконання учасників кримінального провадження, мають бути закріплені на законодавчому рівні (ч. 3 ст. 223 КПК України); 4) змінити процесуальний порядок проведення ексгумації (ст. 239 КПК України); обумовити проведення слідчої дії згодою потерпілих, інакше застосувати попередній судовий контроль. Проблеми, які порушуються у статті є актуальними та такими, що викликані потребами юридичної науки та практики.

Ключові слова: слідчі дії, релігійні переконання, етика у кримінальному провадженні, кримінальний процесуальний примус, свобода світогляду і віросповідання.

The article considers the issue of ensuring the right to freedom of thought and religion during obtaining of biological samples, examination and exhumation. "Insecurity" of the right to freedom of thought and religion in criminal procedure evidence has been proved. It's related to the lack of obligation in CPC of Ukraine to take into account religious beliefs of subjects during investigative actions. Examples of judicial practice consider moral and ethical dilemmas that arise as a result of competition between religious precepts and legislation.

Approaches to the possibility of using procedural coercion in obtaining of biological samples in persons whose religious beliefs are not consistent with the investigative action are analyzed. Religious and ethical issues of examination are outlined. Particular attention is paid to the procedure of examination of a corpse related to exhumation. The higher level of "vulnerability" of the right to freedom of thought and religion of this investigative action compared to the obtaining of biological samples and examination. The approaches proposed in the criminal procedure legislation of foreign countries are considered.

The authors propose to improve domestic legislation and to optimize law enforcement practice in ensuring the right to freedom of thought and religion in criminal procedure evidence: 1) "religious immunity" in criminal proceedings from participation in investigative actions (obtaining of biological samples, examination and exhumation) is not allowed; 2) criteria for possible limitations of the right to freedom of thought and religion: compliance of the investigative action with its purpose; execution of tasks of criminal proceedings; impossibility to establish the circumstances of the criminal offense in another way; 3) guarantees of ensuring the right to freedom of thought and religion during investigative actions, in particular, the obligation to take into account the religious beliefs of subjects in criminal proceedings, should be enshrined in law (Part 3 of Article 223 of the CPC of Ukraine); 4) change the procedure of exhumation (Article 239 of the CPC of Ukraine); to stipulate the investigative action with the consent of the victims, otherwise to apply preliminary judicial control. The issues considered in the article are relevant and are caused by the needs of legal science and practice.

Key words: investigative actions, religious beliefs, ethics in criminal proceeding, criminal procedural coercion, freedom of thought and religion.

Постановка проблеми. У кримінальній процесуальній діяльності право на свободу світогляду і віросповідання залишається незахищеним. Положення КПК України не передбачають обов'язку враховувати релігійні переконання при здійсненні кримінального процесуального доказування. Водночас деякі слідчі дії, зокрема, відбирання біологічних зразків для експертизи, проведення освідчування та екстумації можуть не узгоджуватися із особливостями віросповідання учасників кримінального провадження, що призводить до виникнення морально-етичних дилем. Релігійні переконання – невід'ємна складова світогляду людини. Вони впливають на вибір принципів і форм поведінки. Натомість слідчі дії – спосіб збирання і перевірки доказів, їх проведення обумовлене завданнями кримінального провадження. Виникає необхідність пошуку справедливого балансу між приватними та публічними інтересами для вдосконалення законодавства та вирішення проблем судової практики у питаннях забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання при здійсненні кримінального процесуального доказування.

Стан дослідження. Окремих питань співвідношення права і релігії у розрізі кримінальної процесуальної діяльності торкалися Є. П. Бегалов, С. С. Кудінов, Д. В. Паламарчук, К. І. Шовкопляс та інші. Однак проблеми забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання під час відбирання біологічних зразків для експертизи, проведення освідчування та екстумації залишаються нерозв'язаними, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета. Дослідити проблематику забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання під час здійснення кримінального процесуального доказування, зокрема, при проведенні таких слідчих дій, як відбирання біологічних зразків для експертизи, освідчування та екстумації.

Виклад основного матеріалу. Відбирання біологічних зразків для експертизи в окремих випадках (відбирання зразків крові) тягне за собою порушення анатомічної цілісності тканин організму, що неприйнятно для віросповідання ісламу¹. Прибічники цієї релігійної течії відмовляються добровільно надати зразки для проведення експертизи, посилаючись на порушення права на свободу віросповідання². Це змушує сторону обвинувачення звертатися до суду із клопотаннями про отримання дозволу на проведення слідчої дії у примусовому порядку. У свою чергу практика розгляду судами вищевказаних клопотань не є однозначною:

а) суди задовольняли клопотання сторони обвинувачення про надання дозволу на примусове відбирання біологічних зразків для проведення експертизи, не надаючи оцінки доводам сторони захисту щодо неможливості проведення слідчої дії у зв'язку з релігійними переконаннями учасника кримінального провадження [1; 2; 3].

Однак судова практика також знає випадки, коли слідчі судді, задовольняючи клопотання про примусове відбирання біологічних зразків, оцінювали доводи сторони захисту щодо неможливості проведення слідчої дії у зв'язку з релігійними переконаннями підозрюваного. Суди виходили з того, що право на свободу світогляду і віросповідання не є абсолютним та може бути обмеженим в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я й моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань (ст. 35 Конституції України) [4];

б) суди відмовляли сторони обвинувачення у задоволенні клопотань про надання дозволу на примусове від-

бирання біологічних зразків для проведення експертизи. Однак не у зв'язку з неможливістю проведення слідчої дії через релігійні переконання учасника кримінального провадження, а з мотивів невідповідності заявлених клопотань вимогам КПК України. З долучених до клопотання ухвал не вбачалося відомостей про призначення експертиз для визначення генетичних ознак підозрюваного, не вказано прізвище, ім'я та по батькові осіб, яким надавався дозвіл на примусове відбирання біологічних зразків тощо [5];

в) суди відмовляли стороні обвинувачення у задоволенні клопотань про надання дозволу на примусове відбирання біологічних зразків для проведення експертизи. При цьому враховувалися заперечення захисника стосовно того, що підозрюваний є мусульманином і його віра не дозволяє вільно надати зразки, про які просить слідчий у примусовому порядку [6]³.

Отже, вирішуючи питання про надання дозволу на примусове відбирання біологічних зразків для проведення експертизи у осіб, які у зв'язку з релігійними переконаннями відмовилися від проведення слідчої дії у добровільному порядку, суди виходили здебільшого із завдань кримінального провадження, надаючи перевагу суспільним інтересам над індивідуальними правами людини (свободи світогляду і віросповідання).

Подібний підхід виправданий, оскільки відбирання зразків для експертизи, як слідча дія, є одним із способів збирання і перевірки доказів. Наділення суб'єктів «релігійним імунітетом» від участі у слідчих діях створило б нерівні умови для сторін у процесі доказування. Водночас відсутність у КПК України обов'язку враховувати релігійні переконання при здійсненні кримінального процесуального доказування призводить до незахищеності конституційного права на свободу світогляду і віросповідання та потребує врегулювання.

З огляду на вказане, вбачається за необхідне виокремити наступні орієнтири в цьому питанні. По-перше, сторони не повинні зловживати правом на заявлення клопотань про проведення слідчих дій, які потребують відбирання біологічних зразків⁴. Як і будь-яка слідча дія, відбирання зразків для експертизи має відповідати своїй меті та проводитися лише у випадку, якщо встановити обставини кримінального правопорушення в інший спосіб не вбачається можливим. По-друге, особи, уповноважені на відбирання біологічних зразків, мають ставитися з повагою до віросповідання учасників кримінального провадження. Важливим є встановлення психологічного контакту, створення атмосфери довіри для проведення слідчої дії у добровільному порядку без застосування процесуального примусу. У випадку відбирання біологічних зразків примусово вибір методів і способів виконання процедури не повинен демонструвати зневажливого ставлення до релігійних переконань учасників кримінального провадження. Це слугуватиме гарантіями забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання під час здійснення кримінального процесуального доказування.

Освідчування особи здійснюється слідчим або прокурором, за постановою останнього з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК України). Положення кримінального процесуального законодавства допускають проведення освідчування з оголенням особи та фіксуван-

³ Цей приклад із судової практики також описували Д. В. Паламарчук, К. І. Шовкопляс, І. А. Тітко. Див.: Паламарчук Д. В., Шовкопляс К. І., Тітко І. А. Релігійно-етичні аспекти кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 445–447.

⁴ Наприклад, спірним з позиції етики та моралі є заявлення клопотання про призначення повторної судово-медичної експертизи, проведення якої вимагає відповідно повторного відбирання біологічних зразків, оскільки сторонам завідомо відомо про позицію учасників провадження, особливості їх віросповідання та релігійні переконання.

¹ Згідно приписів ісламу кров, яка проливається у тому числі в результаті удару, проколу нігтя або шкіри, нечиста (правила 93, 98). Див.: URL: <https://www.sistani.org/english/book/48/> (Last accessed: 11.04.2022).

² Це підтверджується прикладами із судової практики, які описані при дослідженні підходів до застосування процесуального примусу під час відбирання біологічних зразків для експертизи.

ням наявності чи відсутності на її тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних записів (ч. 2, 4 ст. 241 КПК України). Ці норми можуть суперечити віросповіданню прибічників ісламу, приписи якого забороняють оголення жінки у присутності сторонніх осіб, окрім її чоловіка⁵.

Спостерігається конкуренція релігійних приписів і норм права, яка має бути вирішена на користь останніх. Обґрунтування аналогічне застосуванню процесуального примусу при відбиранні біологічних зразків для експертизи. Надання підозрюваному, свідку чи потерпілому права відмовитися від освідчування у зв'язку з релігійними переконаннями становить ризик зловживань учасників кримінального провадження, що може унеможливити подальше проведення досудового розслідування. До того ж кримінальне процесуальне законодавство країн мусульманського світу є доволі прогресивним у питаннях визначення порядку проведення вищевказаних слідчих дій. Наприклад, КПК Республіки Казахстан регламентує порядок примусового відбирання біологічних зразків для проведення експертизи (ч. 1 ст. 268 КПК Республіки Казахстан) та примусового освідчування (ч. 2 ст. 223 КПК Республіки Казахстан). Аналогічний підхід застосовано також у законодавстві інших країн (ч. 3 ст. 175, ст. 191 КПК Киргизької Республіки; ч. 2 ст. 265 КПК Туркменістана; ст. 177 КПК Азербайджанської Республіки).

Аналогічно процедурі відбирання біологічних зразків, допустимість обмеження права на свободу світогляду і віросповідання при проведенні освідчування має відповідати критеріям: 1) відповідність слідчої дії її меті; 2) необхідність виконання завдань кримінального провадження; 3) неможливість встановити обставини кримінального правопорушення у інший спосіб.

Отже, задля встановлення гарантій забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання, ч. 3 ст. 223 КПК України необхідно доповнити абзацом у редакції: «Під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій враховуються релігійні переконання учасників кримінального провадження, а також забезпечується повага до їх віросповідання. Обмеження права особи на свободу світогляду і віросповідання допускається виключно з метою виконання завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 цього Кодексу та у випадках, якщо встановити обставини вчинення кримінального правопорушення у інший спосіб не вбачається можливим».

Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією. Відповідно до ч. 1 ст. 239 КПК України ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора, виконання якої покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування. Право на свободу світогляду і віросповідання при проведенні огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією є менш захищеним у порівнянні з відбиранням біологічних зразків для експертизи або освідчуванням, які передбачають добровільний і примусовий порядок слідчої дії. Перед застосуванням процесуального примусу учасник кримінального провадження має змогу повідомити про неможливість участі у слідчій дії як такої, що суперечить його релігійним переконанням. Це є своєрідною реалізацією конституційного права на свободу світогляду і віросповідання.

Натомість при проведенні огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією потерпілі (родичі ексгумованого) можуть бути не ознайомлені з постановою прокурора про призначення слідчої дії. Процесуальний порядок огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією не передбачає врахування

думки потерпілих. Це викликає неоднозначне ставлення громадян, які у більшості випадків категорично заперечують проти проведення слідчої дії, посилаючись на релігійні переконання.

Релігійні джерела не містять чіткої позиції щодо ексгумації. Деякі індійські племена вважають, що перемищення останків людини може порушити потойбічне життя. Рабини рідко схвалюють ексгумацію євреїв. Іслам не рекомендує розкривати, обробляти або повторно використовувати могили. Християни вірять, що тіло, яке турбують, не воскресне [7]. Ці погляди закорінилися на рівні світогляду окремих релігійних груп, хоча останнім часом спростовуються представниками духовенства.

Публічне обговорення релігійно-етичних аспектів ексгумації актуалізувалося під час розслідування «смоленської катастрофи»⁶. Польські єпископи допускають проведення слідчої дії, зазначаючи, що «єдиним моральним виправданням цього є неможливість встановити правду іншим шляхом». Усі дії повинні бути мотивовані виключно прагненням до істини і справедливості [8]. Католицька церква (християнство) підтримує проведення ексгумації з метою розслідування кримінальних правопорушень [9].

У вітчизняній судовій практиці сформувався підхід врахування думки потерпілого щодо можливості ексгумації трупа. Це питання вирішується під час розгляду клопотання сторони захисту про призначення повторної судово-медичної експертизи [10] або клопотання експерта про необхідність ексгумації трупа для проведення попереднього дорученого експертного дослідження [11]. Відмовляючи у задоволенні клопотань, суди виходили з того, що норми чинного КПК України хоч і не передбачають отримання згоди на ексгумацію трупа в учасників кримінального провадження чи родичів загиблого, українське законодавство містить норми про шанобливе ставлення як до самого тіла, так і до місця поховання людини (ст. 298 ЦК України). З огляду на це, заперечення потерпілих проти ексгумації трупів їх загиблих родичів унеможливило проведення слідчих дій [11]. Варто зазначити, що у судовій практиці також наявні поодинокі випадки надання потерпілими згоди на проведення ексгумації трупа у результаті чого суди задовольняли вищевказані клопотання [12].

Отже, при розгляді клопотань про призначення повторної судово-медичної експертизи з ексгумацією трупа, суди враховують релігійні переконання потерпілих.

Однак у випадку прийняття постанови прокурора про ексгумацію трупа у відповідності до ч. 1 ст. 239 КПК України право потерпілих на свободу світогляду і віросповідання залишається незахищеним. Це пояснюється тим, що: 1) позиція потерпілих щодо проведення ексгумації трупа може бути не врахована у зв'язку з відсутністю у КПК України норми, яка зобов'язує на це прокурора; 2) постановою прокурора про проведення ексгумації не підлягає оскарженню під час досудового розслідування у порядку, передбаченому ст. 303 КПК України. Скарга може бути предметом розгляду лише під час підготовчого провадження у суді (ч. 2 ст. 303 КПК України), що втрачає актуальність для заявника, оскільки ексгумація вже буде проведена.

На вразливість прав потерпілих і неврахування релігійних переконань у питаннях проведення ексгумації трупів загиблих родичів наголошував ЄСПЛ. Прикладом слугує рішення ЄСПЛ у справі «Сольська та Рибницька проти Польщі» (заяви № 30491/17 і 31083/17) від 20.12.2018. Заявники вимагали визнати ексгумацію тіл їх чоловіків такою, що не виправдана метою кримінального провадження і не була необхідною у демократичному суспіль-

⁵ Йдеться про аврат або аурат – частина тіла, яку мусульмани повинні приховувати від сторонніх осіб. Для жінок авратом (ауратом) є будь-яка частина тіла, окрім обличчя та зап'ясть рук. До того ж, відповідно до приписів ісламу (правило 667): «Чоловік не повинен бачити статеві органи іншого чоловіка, а жінка – іншої жінки». Див.: Can a woman see the private parts of another woman? aMuslima : website. URL: <https://www.amuslima.com/can-a-woman-see-the-private-parts-of-another-woman/> (Last accessed: 11.04.2022).

⁶ 10 квітня 2010 року під російським Смоленськом розбився президентський літак Ту-154М, який прямував на урочистості з нагоди 70-річчя Катинської трагедії. На його борту перебували, зокрема, президент Лех Качинський з дружиною, члени парламенту, керівники всіх видів Збройних сил Польщі. Див.: Смоленська катастрофа: Польща продовжує шукати винних. BBC News : вебсайт. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160623_poland_smolensk_sx (дата звернення: 10.04.2022).

стві, а також констатувати порушення ст. 8 ЄКПЛ (Право на повагу до приватного і сімейного життя). ЄСПЛ визнав, що ексгумація проведена незважаючи на заперечення зв'язниць, може розглядатися як вплив на сферу стосунків у такий спосіб, що розкриває втручання в право на повагу до приватного та сімейного життя (п. 100). ЄСПЛ також зауважив, що польське законодавство не передбачало механізму перевірки пропорційності обмежень відповідних прав за статтею 8 ЄКПЛ (Право на повагу до приватного і сімейного життя), які випливають із рішення прокурора. З огляду на це заявники були позбавлені мінімального ступеня захисту на який вони мали право (п. 126). Державні органи повинні знайти належний баланс між вимогами ефективного розслідування відповідно до ст. 2 ЄКПЛ (Право на життя) та захистом права на повагу до приватного і сімейного життя сторін (п. 121) [13].

Варто зауважити, що кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн по-різному регулює порядок проведення ексгумації. Порівняння здійснювалося за двома критеріями: а) суб'єкт прийняття рішення про проведення ексгумації; б) врахування думки потерпілих щодо ексгумації трупів близьких родичів.

А) суб'єкт прийняття рішення про проведення ексгумації. За кримінальним процесуальним законодавством зарубіжних країн рішення про проведення ексгумації оформлюється постановою суду (ст. 237 КПК Азербайджанської Республіки; ч. 1 ст. 132 КПК Грузії; ч. 3 ст. 319 КПК Республіки Кіпр), постановою слідчого (ч. 1 ст. 219 КПК Республіки Вірменія; ч. 3 ст. 184 КПК Республіки Таджикистан), постановою прокурора (ч. 2 ст. 115 КПК Республіки Чехії).

Б) врахування думки потерпілих щодо проведення ексгумації. Кримінальне процесуальне законодавство Грузії не передбачає врахування думки потерпілих щодо проведення ексгумації. Постанова про ексгумацію є обов'язковою для членів сім'ї та родичів загиблого, а також адміністрації місць захоронення (ч. 3 ст. 132 КПК Грузії). Аналогічний підхід застосовано і в кримінальному процесуальному законодавстві Республіки Казахстан (ч. 2 ст. 225 КПК Республіки Казахстан), Республіки Таджикистан (ч. 3 ст. 184 КПК Республіки Таджикистан), Туркменістана (ч. 3 ст. 264 КПК Туркменістана), Боснії та Герцеговини (ст. 237 КПК Боснії і Герцеговини), Республіки Чехії (ч. 2 ст. 115 КПК Республіки Чехії).

У свою чергу за кримінальним процесуальним законодавством Республіки Вірменії ексгумація не може бути проведена без згоди близьких родичів ексгумованого. Винятки: 1) у кримінальному провадженні наявні достатні підстави стверджувати, що хоча б один із близьких родичів ексгумованого причетний до вчинення кримінального

правопорушення, яким заподіяно смерть; 2) неможливість з'ясувати обставини кримінального правопорушення у інший спосіб (ч. 5 ст. 219 КПК Республіки Вірменії).

Заслугує на увагу також підхід, застосований законодавцем Киргизької Республіки. Думка потерпілих щодо проведення ексгумації має бути врахована слідчим під час прийняття постанови. У випадку не отримання згоди питання про призначення ексгумації вирішується у судовому порядку, де також враховується позиція потерпілих (ст. 177 КПК Киргизької Республіки).

Отже, з метою забезпечення прав та законних інтересів потерпілих у питаннях проведення ексгумації трупів їх близьких родичів, а також задля вирішення вищевисвітлених проблем правозастосовної практики ч. 1 ст. 239 КПК України (Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією) варто викласти у редакції: «Рішення про проведення ексгумації оформлюється постановою прокурора, копія якої вручається потерпілому. Якщо потерпілий заперечує проти проведення слідчої дії, прокурор звертається до суду з клопотанням про надання дозволу на огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією. Клопотання розглядається у порядку, передбаченому статтею 163 цього Кодексу. Обов'язок доказування неможливості встановити обставини вчинення кримінального правопорушення у інший спосіб, окрім проведення ексгумації, покладається на прокурора».

Висновки. Морально-етичні дилеми щодо пошуку справедливого балансу між приватними та публічними інтересами у питаннях забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання при здійсненні кримінального процесуального доказування мають вирішуватися на користь виконання завдань кримінального провадження. «Релігійний імунітет» від участі у слідчих діях (відбирання біологічних зразків для експертизи, проведення освідчування та ексгумації) призводить до порушення принципу рівності сторін у процесі доказування та становить ризик зловживання процесуальними правами. Водночас задля визначення гарантій забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання доцільно доповнити ч. 3 ст. 223 КПК України, встановивши обов'язок враховувати релігійні переконання учасників кримінального провадження та забезпечувати повагу до їх віросповідання під час проведення слідчих дій. Досить високою є вірогідність дисонансу морально-етичних переконань людини із потребами кримінального процесу, коли йдеться про таку слідчу дію як ексгумація трупа. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 239 КПК України, відповідно до яких ексгумація проводиться з обов'язковим врахуванням думки потерпілого, а у випадку нененадання згоди, доцільність проведення слідчої дії визначається у судовому порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ухвала Ленінського районного суду м. Кіровограда від 10 грудня 2018 р., судова справа № 405/8697/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78432784> (дата звернення: 06.02.2022).
2. Ухвала Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 05 жовтня 2017 р., судова справа № 235/4349/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69378053> (дата звернення: 06.02.2022).
3. Ухвала Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 10 липня 2018 р., судова справа № 456/2389/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75254281> (дата звернення: 06.02.2022).
4. Ухвала Московського районного суду м. Харкова від 10 лютого 2022 р., судова справа № 643/1883/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103246408> (дата звернення: 18.02.2022).
5. Ухвала Ленінського районного суду м. Кіровограда від 20 листопада 2018 р., судова справа № 405/7868/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78058727> (дата звернення: 06.02.2022).
6. Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 09 січня 2020 р., судова справа № 766/22330/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87211978> (дата звернення: 06.02.2022).
7. What lies beneath. Vox : website. URL: <https://www.vox.com/the-highlight/2019/10/23/20920800/exhuming-bodies-john-dillinger-lies-beneath> (Last accessed: 10.04.2022).
8. Польські єпископи допускають можливість ексгумації жертв смоленської катастрофи. *Польське радіо* : вебсайт. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/277600> (дата звернення: 0.04.2022).
9. Як Католицька церква ставиться до ексгумації? *TranslationDirectory* : вебсайт. URL: https://www.translationdirectory.com/sense_of_life/article_ua_0117_catholic_columnist.php (дата звернення: 10.04.2022).
10. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 01 жовтня 2018 р., судова справа № 221/519/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76968568> (дата звернення: 20.02.2022).

11. Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 27 січня 2022 р., судова справа № 472/1088/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102801296> (дата звернення: 20.02.2022).
12. Ухвала Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 23 квітня 2019 р., судова справа № 743/774/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81411249> (дата звернення: 20.02.2022).
13. Case of Solska and Rybicka v. Poland (Applications 30491/17 and 31083/17): Judgment European Court of Human Rights, 20 December 2018. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-186135> (Last accessed: 14.03.2022).